

населення Закарпаття // Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ столітті: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (21–22 листопада 1996 р.). – Івано-Франківськ,

Плай. – 1997. – С.293–296. 21. Яковлев А.Н. Ялтинская конференция: Уроки истории и современность // Ялтинская конференция 1945. Уроки Истории. – М.:Наука. – 1985. – С. 5–18.

УДК 94(477)“1945/1953”

В.В. Гулай

Національний університет “Львівська політехніка”,
Інститут гумантарних і соціальних наук

КАДРОВА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОГО РЕЖИМУ В ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1945–1953 рр.)

© Гулай В.В., 2004

На основі аналізу архівних матеріалів та історіографії зроблено спробу характеристики кадрової політики радянського режиму в Західних областях України після закінчення Другої світової війни. Спрямована на форсовану інтеграцію регіону у радянську політичну систему, вона передбачала опору насамперед на “перевірені” роками сталінського виховання партійних, радянських та господарських кадрів зі східних областей УРСР та інших республік СРСР. Відсутність достатньої кількості прибулих кадрів та необхідність формування серед місцевого українського населення соціальної бази тоталітарного режиму сприяла поступовому зростанню кількості місцевих “висуванців”, особливо на другорядних посадах.

In the article on the basis of archival materials and the current historiography an attempt is made to characterize the Soviet regime human resource policy in the Western regions of Ukraine after the Second World War. This policy was directed at the forced integration of these regions into the Soviet political system, first of all counting on the use of party, government and economic leaders from the Eastern regions of URSR and other republics of USSR, who had been “verified” by years of Stalinist rule. The absence of a sufficient number of non-local employees and the necessity to create a social base for totalitarian regime among local inhabitants led to the increasing employment of local “candidates”, especially in minor posts.

Постановка проблеми. Одним із інструментів політики прискореної “радянзації” західних областей України в післявоєнні роки була кадрова політика. Її реалізація помітно вплинула на зміну етнонаціональної та соціально-професійної структури населення. З ініціативи та підтримки влади в регіоні різко зросла чисельність росіян та представників інших національностей СРСР, які посіли керівні посади в партійних комітетах, радянських органах, репресивно-каральних структурах. Саме вони становили основу привілейованої частини радянського суспільства – партійної номенклатури.

Актуальність даної проблематики визначається передусім потребою наукового узагальнення складного та суперечливого процесу примусової інтеграції західних областей України в радянську політичну систему через реалізацію суворо регламентованої ідеологічними постулатами та практичними потребами сталінського тоталітарного режиму кадрової політики.

Історіографія проблеми. Впродовж більш ніж чотирьох десятиліть питання кадрового забезпечення органів влади та управління західних областей України висвітлювалися

радянською історіографією тенденційно та були покликані обґрунтувати безпомилковість дій тодішнього керівництва [1; 21; 24; 25]. Першими спробами нового підходу до даної проблематики стали роботи О. Гараня [2; 3], котрі загалом витримані в дусі обережної критики окремих прорахунків радянського керівництва, що було характерним для часу, коли вони писались. Ґрунтовний аналіз сталінської моделі тоталітаризму загалом та кадрової політики як одного з її інструментів зокрема містять монографії відомого луцького дослідника Б. Яроша [36; 37]. Окремі аспекти окресленої проблематики, передусім пов'язані з місцем в нових органах влади та управління прибулих та місцевих кадрів, знайшли своє фрагментарне відображення у низці робіт останніх років [23; 28; 29; 30].

Джерельну базу пропонованої статті складають як опубліковані, так і неопубліковані архівні документи. З останніх особливий інтерес становлять фонди київських Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України та Центрального державного архіву громадських об'єднань України, де містяться узагальнюючі дані про кадровий склад органів влади та управління західних областей України в повоєнні роки. Цікавий фактологічний матеріал з цієї проблематики зберігається в обласних архівах регіону, особливо в Державному архіві Львівської області.

Мета роботи зумовлена необхідністю критичного розгляду існуючої наукової літератури та залучення нових архівних матеріалів для аналізу окремих малодосліджених аспектів радянської кадрової політики.

Виклад основного матеріалу. З початком німецько-радянської війни переважна більшість активу Західних областей УРСР залишила край. У процесі відновлення радянської влади основна ставка робилась на "уповноважених", які прибували вслід за частинами Червоної армії. Для роботи в звільнених районах як тимчасові організаційні форми діяльності партійних органів утворювалися оперативні групи обкомів партії. Зокрема, із числа евакуйованих працівників Львівського обкому було сформовано оперативну групу для роботи у Кременецькому районі Тернопільської області чисельністю 56 осіб [5, с.9]. Згодом були створені Лопатинська (64 особи), Бродівська

(105 осіб) та Підкамінська (75 осіб) оперативні групи для перебрання всієї повноти влади у звільнених північно-східних районах Львівщини. До квітня 1944 р. свою роботу відновили Волинський, Рівненський, Тернопільський та Чернівецький обкоми партії. На 1 серпня 1944 р. у звільнених районах Волинської, Дрогобицької, Тернопільської, Львівської, Станіславської та Чернівецької областей із 220 райкомів та 19 міськкомів, що діяли до війни, відновили свою роботу 180 райкомів і 15 міськкомів [21, с.13].

Поповнення партійного апарату, органів влади та управління відбувалося передовсім за рахунок кількісного зростання, без достатнього врахування досвіду, фахового та освітнього рівнів, моральних якостей. Так, лише у 1944 р. в Тернопільську область зі східних областей УРСР було направлено 5 935 осіб [25, с. 72]. При цьому половина господарських керівників області мали стаж відповідної роботи менше одного року та тільки 34 особи – вищу освіту

На той час у Дрогобицькій області працювало 5 783 прибулих відповідальних працівників [14, с. 37]. Стосовно їхнього галузево-відомчого розподілу, то працівники органів НКВС, НКДБ, прокуратури та судів становили понад 28 %, промисловості, транспорту та зв'язку – 22 %, охорони здоров'я, освіти, культури та мистецтва – 22 %, радянських установ – більше 8 %, партійних – понад 5 %, комсомольських – майже 4 %, сільськогосподарських та заготівельних – 3 %. Щодо національного складу прибулого адміністративно-управлінського апарату Дрогобищини, то українці становили 63 %, росіяни – 30,5 %, євреї – 3,3 % [14, с. 1]. Всі керівні посади в обкомі партії обійняли прибулі функціонери, зокрема першим секретарем обкому став командир партизанського з'єднання Олексенко, другим секретарем – заступник секретаря ЦККП(б)У Горобець, секретарем з кадрів – завсектором відділу кадрів ЦККП(б)У Короленко, секретарем по агітації – секретар з агітації Запорізького обкому партії Дейнека [13, с. 11].

Особлива увага зверталася владою на поповнення керівних кадрів репресивно-каральних структур. Лише в Львівську область було скеровано понад 3,6 тис. керівних працівників НКВС, НКДБ, прокуратури та судів [6, с. 58]. Майже 53 % керівного апарату цих структур становили росіяни [6, с. 4–5].

Частка росіян серед співробітників органів держбезпеки Дрогобиччини сягала 71 % [15, с. 77–78]. У керівництві органів НКВС та НКДБ Тернопільської області нараховувалося 66 росіян, у тому числі з поміж 20 начальників райвідділів міліції їх було 15, серед 22 керівників міськрайвідділів НКДБ – 12 [17, с. 31–32].

Разом до 1 січня 1945 р. в Західні області України було скеровано понад 31 тис. відповідальних працівників зі східних регіонів СРСР та УРСР, у тому числі 12 359 працівників освіти, 3 343 – комсомольських функціонерів, 2 290 – охорони здоров'я, 1 561 – сільського господарства, 1 753 – міністерства заготівель, 1 369 – міністерства фінансів [34, с. 1–2].

Значні темпи міграції керівних кадрів в західні області України пояснювалися не тільки потребою режиму в достатній кількості перевірених функціонерів, але також значною їх плінністю. Остання була зумовлена насамперед серйозними недоліками в доборі та розстановці нових кадрів, коли в першу чергу враховувалися їхня партійність, а не освітній рівень, фахова підготовка, особисті якості. Наприклад, протягом лютого–грудня 1944 р. тільки в Олександрійському районі Рівненської області було звільнено три начальники райвідділу НКДБ, начальник райвідділу НКВС, секретар райкому комсомолу, завідувачі відділів фінансів та державного забезпечення [16, с. 2].

Протягом 1946 р. у Волинській області змінилося 19 голів міськрайвиконкомів, 2 заступники та 15 секретарів [4, с. 51, 60, 68, 70]. Зокрема, за зловживання службовим становищем було звільнено голову виконкому Іваничівської районної Ради Смирнова, секретарів Теремнівського райвиконкому Бута, Луцького – Завгородню, Оликівського – Гордусь та ін.

На Тернопільщині впродовж того ж року плінність відповідальних працівників обкому партії становила 51 %, секретарів райкомів партії з кадрів – майже 37 %, завідувачів районних відділів торгівлі – 39 %, керуючих районними відділеннями Держбанку – 59 % [19, с. 7].

Хоча працівників для роботи в органах влади та управління бракувало, проте керівництво не було схильне до зміни основних пріоритетів своєї кадрової політики. Виступаючи на партійній конференції у лютому 1945 р., перший секретар Львівського обкому

КП(б)У І. Грушецький наголошував: "Не дивлячись на величезну потребу в кадрах ... ніхто не давав права керівникам підприємств і установ легковажно підходити до прийому і оформлення на роботу нових працівників. Посилення боротьби з українсько-німецьким та польським націоналізмами вимагає від кожного комуніста, від кожного трудящого збільшення пильності, суворого дотримання всіх правил адміністративних органів" [20, с. 166].

Надалі на всі важливі керівні посади призначалися переважно працівники, які прибували зі східних областей УРСР, а також з РРФСР за скеруванням центральних партійних органів, всесоюзних і республіканських міністерств та відомств. Головна причина цього – подальше збереження недовіри до місцевих кадрів, зокрема до їх політичного минулого, соціального походження, здогадуваного ставлення до радянської влади.

Саме прибулі, особливо росіяни обіймали вищі посади в партійних комітетах, репресивно-каральних органах. У Волинській області на посади суддів протягом 1945 р. було призначено 31 особу з приїжджих і лише двох місцевих висуванців [31, с. 20]. На прокурорських посадах в області не було жодного місцевого мешканця.

На той час серед працівників НКВС Дрогобицької області росіяни становили понад 45 %, у тому числі серед керівних працівників – більше 57 % [12, с. 102].

З-поміж керівних працівників МВС, МДБ, прокуратури та судів, які входили до номенклатури Львівського обкому КП(б)У на кінець 1946 р. місцеві кадри становили лише 12 % [8, с. 77–78]. Таке становище посилювало соціальний статус прибулих кадрів як з огляду на реальні владні можливості працівників згаданих структур, так на вищий рівень їх матеріального забезпечення.

Незважаючи на очевидні недоліки кадрової політики, продовжувалась практика надсилання все нових та нових керівників, які в своїй більшості не лише не мали належної освіти, відповідного досвіду управлінської роботи, не відзначалися позитивними особистими якостями, але навіть не були обізнані, а часто й не бажали враховувати специфіку західноукраїнського регіону. Станом на 1 липня 1946 р. в західних областях республіки

нараховувалося майже 86,4 тис. прибулих працівників, в тому числі 22 546 вчителів, 10 145 лікарів та медсестер, 5 370 – співробітників судів, прокуратури, МВС та МДБ, 4 718 – комсомольських, 4 700 – партійних функціонерів, 3 707 спеціалістів сільського господарства [34, с. 1–2].

За наведеними цифрами стоять долі конкретних людей, багато із яких змушені були залишати свої родини, попередні місця праці та вирушати в Західні області України. "Гвинтики" сталінської бюрократичної системи досить часто опинялися на новому місці роботи в складних побутових умовах. Про це свідчать численні спецдонесення органів держбезпеки на основі "обробки" поштової кореспонденції. Так, у своєму листі працівник Меденицького райкому партії Дрогобицької області Жеребчук писав: "Що мені робити далі, не знаю. Якщо так жити, то краще піду в армію. Начальство зовсім не турбується про нас, все тільки для себе. Вони всі приїхали із сім'ями, а нас тут тільки п'ятеро одинаків" [11, с. 12]. Як зазначалося у повідомленні інструкторів ЦК КП(б)У, які вивчали становище в Закарпатті, прибулі із Києва вчителі були розміщені в монастирі, по 30–40 осіб в одній кімнаті та спали на підлозі [33, с.7]. В с. Онок Севлюшського округу протягом двох місяців прибулі вчителі не забезпечувалися продуктами харчування. Наслідком цього стало те, що майже відразу по прибутті на Закарпаття близько 150 вчителів із 855 пішли працювати технічними працівниками в інші організації, а 40 осіб повернулися додому, так само як 18 із 52 прибулих лікарів [33, с. 8].

Разом з тим окремі прибулі функціонери чітко виконували вказівки керівництва, виявляючи при цьому жорстокість, не зупиняючись навіть перед вчиненням тяжких злочинів. Наприклад, у лютому 1945 р. за прямою вказівкою начальника НКВС у Чернівецькій області Руденка начальник Чернівецького районного відділу міліції Насонов разом із начальником відділення з боротьби із бандитизмом цього ж райвідділу розстріляли п'ятьох колишніх учасників УПА, які відгукнулися на проголошену радянським урядом амністію [27, с. 506]. Після виявлення цього факту вони не лише не були притягнуті до відповідальності, а

й навіть їхня поведінка не стала предметом відповідного обговорення.

Проте відсутність достатньої кількості фахівців зі східних областей та необхідність повернення на бік влади місцевого населення вимагали ширшого залучення місцевих спеціалістів для роботи в адміністративному апараті. При цьому до уваги бралися не стільки компетентність, професійний рівень місцевих "висуванців", як їхнє соціальне походження та політична лояльність до радянської влади. На середину травня 1945 р. в обласних та районних установах та організаціях Тернопільської області працювало 4 012 місцевих мешканців [18, с. 4–5]. Поряд із ними 1 874 осіб стали головами та секретарями сільських Рад, 875 – завідувачами сільських клубів та хат-читалень, 833 – фінансовими агентами, 415 – директорами початкових шкіл.

Того ж року на Дрогобищині на різні посади було висунуто 3 620 осіб, однак лише 280 з них входили до номенклатури обкому партії та 37 – номенклатури ЦК КП(б)У, тобто обіймали реальні владні посади [24, с. 453].

У 1946 р. у Волинській області на керівних посадах з місцевого населення працювало: в партійних органах – 4 %, комсомольських – 32 %, радянських – 92 % [31, с. 81]. Щодо останнього показника, то він зростав насамперед за рахунок голів та секретарів сільських рад, повноваження яких були настільки обмежені, що їх лише номінально можна вважати керівниками. До того ж саме на цій ділянці радянської влади зберігалася чи не найвища плінність кадрів.

На середину 1946 р. в апараті підприємств, установ та організацій міста Львова працювало 6 427 осіб, з яких тільки 19,2 % становили місцеві "висуванці" [10, с. 88–91]. Стосовно національного складу, то українці становили 47,1 %, росіяни – 37,3 %, євреї – 8,3 %, поляки – 3,4 %, білоруси – 1,6 %. Чим вищим був рівень посад, тим менше серед осіб, які їх обіймали, було місцевих мешканців. З-поміж 576 затверджених працівників номенклатури Львівського міськкому партії місцеві жителі становили 21,5 %, у тому числі серед 143 відповідальних партійних працівників був тільки один місцевий мешканець, 110 радянських – 46, 24 комсомольських – 10, 42 працівників силових структур – 2, 77 керівників про-

мисловості – 7, 180 працівників освіти, науки та культури – 58 [10, с. 9]. Українці серед них становили 60,2 %, росіяни – 33,3 %, білоруси – 3 %, євреї – 2,4 %, поляки – 1,7 %. На той час 17,4 % керівних кадрів мали тільки початкову освіту та 28,1 % – середню.

Станом на 1 серпня 1946 р. місцеві "висуванці" становили серед номенклатурних працівників радянських, планових та торговельних організацій західноукраїнського регіону 32 %, промисловості, транспорту та зв'язку – майже 24 % [34, с. 5–8, с. 10–11]. Серед керівників сфери науки, культури та охорони здоров'я місцеві мешканці становили 16,3 %, зокрема в Чернівецькій області – 2,2 %, Тернопільській – 8,8 %, у Станіславській – 11,2 %. Проте найменше корінних мешканців було серед керівників органів МВС, МДБ, судів та прокуратури – 3,6 % (у Рівненській та Дрогобицькій областях – жодного).

Упереджене ставлення до місцевих "висуванців" набирало таких масштабів, що почало викликати тривогу в Києві. В постанові вересневого (1946 р.) пленуму ЦК КП(б)У окремо наголошувалося, що слід сміливіше висувати на керівні посади місцевих фахівців [2, с. 28]. Однак недовіра до місцевого населення та небажання реально залучати його до роботи в структури, які зосереджували в своїх руках основні владні важелі, надалі існувала.

Як відомо, в Закарпатті протягом 1944–1945 рр. діяли обрані місцевим населенням Народні комітети та Народна Рада. В цих управлінських структурах керівні посади займали місцеві жителі, які користувалися авторитетом серед населення. Проте вже 1945 р. за окремим рішенням ЦК КП(б)У для реального перебрання влади в область було скеровано 300 відповідальних працівників [30, с. 79]. Якщо на початок 1946 р. серед працівників апарату Закарпатського облвиконкому було 80 місцевих жителів (у тому числі 13 начальників відділів та секторів), то до кінця року залишилося 59 осіб (у тому числі 5 на керівних посадах) [23, с. 83]. До початку 1947 р., виконуючи постанову Політбюро ЦК КП(б)У "Про керівництво партійними організаціями роботою місцевих Рад Закарпатської області", партійні комітети усунули від роботи 26 керівників радянських органів, у тому числі 11 голів виконкомів міських та окружних Рад,

281 голову та 230 секретарів сільських та селищних Рад [35, с. 73].

Прибулі спеціалісти та місцеві "висуванці" формували нову радянську бюрократію, яка мала невисокий загальноосвітній і культурний рівень. Такі кадри допомагали вирішити проблему кількісно, але загальний кваліфікаційний рівень спеціалістів залишався низьким. Комплектування апарату управління малокомпетентними людьми зі східних областей та місцевими "висуванцями" з пролетарських верств стало ще одним свідченням зміни соціального складу службовців за рахунок зниження його якісного рівня.

На початку 50-х років простежується тенденція до зменшення частки місцевих "висуванців" серед окремих категорій керівників органів влади та управління. Якщо в 1948 р. в Чернівецькій області на посадах голів райвиконкомів працювало 11 місцевих "висуванців", то в 1953 р. залишилось лише 5 осіб [22, с. 700]. З-поміж 1 210 керівних працівників номенклатури Закарпатського обкому партії лише 239 були місцевими мешканцями [22, с. 699]. Загалом у 1953 р. з 742 секретарів обкомів, міськкомів і райкомів партії західних областей УРСР місцевими мешканцями було лише 62 особи [26, с. 319]. Серед голів, заступників голів і секретарів виконкомів міських і районних Рад місцеві українці становили 44 %, народних суддів – 40 %, міських і районних прокурорів – 12 %, райуповноважених міністерства заготівель – 13 %.

Для сталінської кадрової політики нарікінці 40-х – на початку 50-х років й надалі характерною залишалася значна плінність працівників. Так, протягом 1952 р. змінилося 39 % відповідальних працівників Львівської області, у 1953 р. – 41,3 % [9, с. 1]. Основними причинами звільнень ставали нездатність окремих керівників справлятися з дорученою їм ділянкою роботи (25,5 %) та компрометуючі обставини (10,8 %) [9, 2].

Цілком зрозуміло, що збереження такого становища не сприяло зростанню підтримки місцевим населенням заходів радянської влади. З іншого боку, дану проблему намагались використати у своїй боротьбі за владу в СРСР після смерті Й. Сталіна члени неофіційного правлячого тріумвірату (Г. Маленков, М. Хрущов та Л. Берія). 26 травня 1953 р. за

ініціативою Л. Берії Президія ЦК КПРС прийняла постанову "Питання західних областей Української РСР". У постанові було визнано серйозні недоліки в кадровій політиці партії та боротьбі з національно-визвольним рухом.

Проте спроба кардинального перегляду основних засад кадрової політики в західних областях України зазнала невдачі, так фактично й не нерозпочавшись. Питання висування місцевого українського населення на керівні посади більше не виносилося на обговорення на такому високому рівні.

Висновки. Розпочата у вересні 1939 р. "радянська" Західної України прискореними темпами поновилася наприкінці Другої світової війни. Спрямована на цілковиту уніфікацію всіх сфер життя краю, вона потребувала відповідного адміністративно-командного апарату. Саме на формування такого апарату була спрямована кадрова політика сталінського тоталітарного режиму. В своїй основі протягом повоєнних років вона не зазнала суттєвих змін. Ця політика й надалі передбачала опору на "перевірені" попередніми роками радянського життя кадри зі східних регіонів УРСР та СРСР. Проведення форсованої інтеграції краю у радянську систему вимагало значної концентрації цих працівників на відповідальних посадах у партійних і радянських структурах, органах внутрішніх справ, держбезпеки, прокуратури, судів. Значна частина з них були за національністю росіянами.

Подальшого вивчення потребують питання диференціації соціального статусу різних верств населення західноукраїнського регіону, міжнаціональних стосунків між мігрантами та місцевим українським населенням, що дозволить відтворити цілісну картину життя населення краю в період докорінних змін політичної та соціально-економічної сфер, повсякденного життя тощо.

1. Борковский П.А. Восстановление и организационное укрепление партийных организаций западных областей УРСР (1944–1945 гг.) // *Вопросы истории КПСС.* – М., 1971. – № 11. – С. 64–74. 2. Гарань О.В. *Индустриализация и культурная революция в западных областях УРСР: проблемы формирования национальных кадров* // *Західна Україна: перше десятиріччя після війни.* Київ: Інститут

історії УРСР АН Української РСР, 1988. Препринт № 3. – С. 23–32. 3. Гарань О.В. *Проблеми формування національних кадрів у західних областях УРСР у другій половині 40–50-ті роки* // *Український історичний журнал.* – К., 1989. – № 10. – С. 556–5. 4. *Державний архів Волинської області, ф. Р-6 (Виконком Волинської обласної Ради депутатів трудящих), оп. 1, спр. 648.* 5. *Державний архів Львівської області, ф. П-3 (Львівський обласний комітет Комуністичної партії України), оп. 1, спр. 109.* 6. *Там само. Спр. 110.* 7. *Там само. Спр. 316.* 8. *Там само. Спр. 556.* 9. *Там само. Оп. 3, спр. 905.* 10. *Там само. Ф. П-4 (Львівський міський комітет Комуністичної партії України), оп. 1, спр. 101.* 11. *Там само. Ф.– 5001 (Дрогобицький обласний комітет Комуністичної партії України), оп. 2, спр. 23.* 12. *Там само. Спр. 91.* 13. *Там само. Спр. 108.* 14. *Там само. Спр. 111.* 15. *Там само. Спр. 556.* 16. *Державний архів Рівненської області, ф. П-400 (Рівненський обласний комітет Комуністичної партії України), оп. 3, спр. 25.* 17. *Державний архів Тернопільської області, ф. П-1 (Тернопільський обласний комітет Комуністичної партії України), оп. 1, спр. 153.* 18. *Там само. Спр. 170.* 19. *Там само. Оп. 4, спр. 49.* 20. Дзюбан О. *Матеріали до історії антибільшовицького руху опору у Львові (1945 – початку 1946 рр.)* // *Україна в минулому.* – Київ-Львів, 1995. – Вип. 7. – С. 163–179. 21. Кірсанова О.А. *Розвиток суспільно-політичної активності трудящих західних областей УРСР у процесі будівництва основ соціалізму.* – К.: Наукова думка, 1981. – 224 с. 22. *Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали / Упор.: Т. Галайчак та ін. Т. 1 (1939–1953 рр.).* – К.: Наукова думка, 1995. – 750 с. 23. Макара М. П. *Початок змін етнополітичної структури населення Закарпаття (кадровий зріз)* // *Carpatica-Карпатика.* – Ужгород, 1995. – Вип. 3. – С. 84–92. 24. Маланчук В. *Торжество ленінської національної політики (Комуністична партія – організатор розв'язання національного питання в західних областях УРСР).* Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1963. – 696 с. 25. *Нариси історії Тернопільської обласної партійної організації / Авт. кол.: С. П. Нечай (керівник) та ін.* Львів: Каменяр, 1980. – 288 с. 26. *Національні відносини в Україні у ХХ ст.*

Збірник документів та матеріалів / Упор.: М. І. Панчук (керівник) та ін. – К.: Наукова думка, 1994. – 560 с. 27. Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944–1953 рр. Нові документи і матеріали. – К.: Дніпро, 1998. – 944 с. 28. Терлюк І. Я. Росіяни західних областей України (1944-1996 рр.) (Етносоціальне дослідження). – Львів: Центр Європи, 1998. – 176 с. 29. Терлюк І. Я. Соціальне становище росіян західних областей України за радянського часу // Студії політологічного центру "Генега". – Львів, 1996. – № 1. – С. 40–44. 30. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. Р-2 (Управління справами Ради Міністрів Української РСР), оп. 7, спр. 1782. 31. Центральний державний архів громадських об'єд-

нань України, ф. 1. (Центральний Комітет Комуністичної партії України), оп. 75, спр. 5. 32. Там само. Спр. 6. 33. Там само. Спр. 28. 34. Там само. Спр. 69. 35. Шершун І., Делеган В. До питання про перехід влади на Закарпатті від Народних комітетів до місцевих Рад депутатів трудящих // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. – Ужгород, 1998. – Вип. 2. – С. 71–75. 36. Ярош Б. О. Сторінки політичної історії західноукраїнських земель (30-50-ті рр. ХХ ст.). Луцьк: Редакційно-видавничий відділ "Вежа" ВДУ ім. Л. Українки, 1999. – 184 с. 37. Ярош Б. О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях 30–50-ті роки ХХ століття (історико-політологічний аспект). – Луцьк: Надстирря, 1995. – 176 с.

УДК 930 (477)"192/195"

А.Л. Папікян

Національний університет "Львівська політехніка",
Військовий інститут

ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ІСТОРІЇ У 20– 50-х рр. ХХ СТОЛІТТЯ

© Папікян А.Л., 2004

Досліджено історіографію щодо теми української військової історії 20–50-х рр. ХХ століття. На фоні хронологічного узагальнення проведена оцінка якості праць, показано їх позитивні боки та окремі недоліки.

Article investigated the historiography of the Ukrainian military history 20th - 50th of the twentieth century. On a background of chronological generalization the quality of works is estimated, their positive sides and separate lacks are also shown.

Становлення і роль армії у державотворенні в Україні протвертали посилену увагу у відомих українських істориків, державних і політичних діячів уже в першій чверті двадцятого століття.

Автори перших праць з історії українського війська намагалися будувати свої роботи на основі особистих спостережень, поглядів і переконань, що часто-густо зводило їх праці не до наукових досліджень, а до мемуарних спогадів безпосередніх їх учасників з відтінком ідеалізації подій.

Сьогодні ці праці активно використовуються дослідниками історії Збройних сил України, інколи без належного об'єктивного

ставлення до їх наукового рівня. Ідеалізація подій, яка притаманна багатьом працям 1920–1940 рр., інколи призводить до викривленого бачення подій того часу, заважає неупереджено досліджувати історію українського національного військового будівництва першої половини ХХ століття. Відтак, актуальним стало завдання неупереджено систематизувати наявну джерельну базу з цієї проблеми, показати її об'єктивний бік та недоліки і неточності в дослідженнях конкретних авторів. Саме таке завдання ставить перед собою автор у написанні цієї статті.

Дослідження військового будівництва в Україні періоду 1919–1921 рр. розпочалось і